

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כז, תשל"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

בירורי לשון

כט. גורן, עגולה, אדרה = "פורום"

במלכים א, כב, מסופר: "ומלך ישראל ויהושפט מלך־יהודה יושבים איש על־כסאו מלפשים בגדים בגרן פתח שער שומרון וכל־הנביאים מתנבאים לפניהם". מה עניין ישיבת אחאב ויהושפט אצל גורן, מקום אסיפת התבואה לדישה? רד"ק סבור, שגורן זו סמכוה, פנראה, האיפרים לעיר, מפני שפחדו מאויביהם. נדמה, שהפירוש הנכון לתיבה זו נמצא במדרש שמות רפה (ה, יב, מהדורת ראם, וילנא): "דרך המלכים לישב בגורן עגולה, שנאמר ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה וגו' ויושבים בגורן וכו' כדחנינן [פמו ששנינו במשנה סנהדרין ד, ג] סנהדרין היתה פחצי גורן עגולה". הגורן, שהיו בה מלכי ישראל ויהודה, היא הפיפר בפתח שער העיר, שישבו בה זקני העם, שופטים ומלכים למשפט, להתייעצות ובשאר עניינים רשמיים. קרוב לגורן במשמעות זו הוא פורום. גם השם forum במלכות רומי העתיקה לפיפר, המיועדת למשפטים, לויפוחים ולעניינים רשמיים, הוא מושאל, ומובנו העיקרי היה חצר. יונתן מתרגם בגורן כאן באידרא, כתרגום הארמי לשם זה בכל המקרא. במדרש שיר השירים רפא ז, ג אנו קוראים: "שררך אגן הסהר, שררך אלו סנהדרין, אגן הסהר — אידרא דאזהרה", ו"מתנות כהונה" מפרש: "שיצא ממנו אזהרה לכל ישראל".

לפי אגדת הזוהר היו פינוסי ר' שמעון בן יוחאי ותלמידיו באידרא: "אמר ר"ש לחברייא וכו' אתפנשו חברייא לבי אידרא (זוהר לפרשת נשא, קכז ע"ב). הפינוסים התחילו באידרא רבא, ונסתיימו באידרא זוטא.

דב סדן מציע במאמרו "עגולה" (אבני שפה, עם עובד תשט"ז, עמ' 38 ואילך) לקרוא ל"פורום" עגולה: (א) כמו שקרא ר' שלמה בן גבירול לסנהדרין בשירו תהילת אל (מהד' ביאליק ורבניצקי א, 76), "וממתין בו, ואם זקוק לנחץ כאזהרת ישישי העגולות", והמהדירים מפרשים: "הפול עפ"י אזהרת זקני הדת היושבים בחצי גורן עגולה — הסנהדרין — ואנשי פנסת הגדולה" (ראה למעלה: אידרא דאזהרה), (ב) וכמו שכתוב במסכת סופרים יט, ט: "בר"ח ישבו החבורות של זקנים ושל פולווטין (חברי מועצת העיר) ושל תלמידים" וקידשו את החודש על היין, ובירכו "אשר בעגולה — הסנהדרין — גידל דורשיו" (ראה בנימין קלאר, מחקרים ועיונים, תשי"ד, טבריה בתקופת הגאונים, עמ' 198).

מכיון שהשם גורן נמצא בשימוש מרובה בתחום החקלאות, נראה לי, שראוי לקרוא לפורום בשימושיו השונים בשם עגולה (אעפ"י שה־forum לא היה עגול), כהצעת סדן, או אדרה (ואפשר להשתמש בשם אדרה קטנה לפורום מצומצם, ל"פורום המוביל").

ל. דעת הפֶּרֶס, סברת הפֶּרֶס*
הביטויים ומקורם

ב"לשוננו לעם", מחזור כו, עמ' 276, ומחזור כז, עמ' 159, רשמו פרופ' א"מ הפרמן ומר ש' אשכנזי כמה מובאות של הביטויים הללו מן הספרות הרבנית: מדברי רבנו תם (מאה י"ב, דעת הפרס), מהרי"ל (מאה י"ד-ט"ו, סברות פרסיות) ורמ"א (מאה ט"ז, סברת הפרס, סברות פרסיות).

מן הראוי להוסיף שלוש מובאות:
מניין לנו לחלק, מדעת הפרס? (ר' מרדכי בן הלל מאה י"ג, מרדכי למסכת פסחים דף נא, אות תר"ו);
מהר"י קארו... עשה פשרות בענייני פסקי הלכות מדעתו מסברת הפרס (מהרש"ל, מאה ט"ז, סוף הקדמה שנייה ל"ים של שלמה" על מסכת חילין);
כל אלו הדברים סברות פרסיות (ר' יחזקאל לנדא, מאה י"ח, נודע ביהודה, מהדורא תניינא, אבן העזר, תשובה צ"ה).

כל שבע המובאות, מלבד קטע הגניזה, הרשום במילון בן-יהודה, פרך ה, עמ' 2525, ובמאמר הפרמן, הן מספרי האשכנזים (צרפתים) פלשון הפותרת למאמר הפרמן על המובאות שלו. כלום הורחם ולידתם של ביטויים אלו בעדת האשכנזים?

* [המחבר מנקד "סברת הפֶּרֶס" "פקריאת לומדים ולמדנים, בבכתביד קאופמאן". "דעת הפֶּרֶס" הוא מניח בניקוד פֶּרֶס, שכן פותבו משתמש במליצות מקראיות, ואולי קרא כבמקרא".]

את הקטע, 12 דפים מגניזת קהיר, שבו הביטוי רעיון רוח
 ודעת הַפֶּרֶס, פרסם ר' שלמה זלמן שכטר בכתב־העת Jewish
 Quarterly Review כרך XIII, 1901, עמ' 345–374. הקטע
 הוא שיר התקפה של אחד ממבקרי המקרא הראשונים,
 מתלמידי תלמידיו של חיוי הבלכי, הפרסי, כתוב בפרוזה חרוזית
 בסדר א"ב ותשר"ק על דרך כתיבת הקראי יפת בן עלי. המחבר
 פרסם את השיר בארץ־ישראל במאה הי"א, והוא לא היה בן
 ארץ־ישראל (ב"ז בכר שם, עמ' 741–742; דוד פהנא, הגורן,
 כרך ה', 1906. הוא הוציא את כל השיר שנית בניקוד ובהערות;
 שמואל פוזננסקי, הגורן, כרך ז', חיוי הבלכי). נראה לי, שביטוי
 הגינוי הקשה דעת הַפֶּרֶס (לעומת דעת הבאה מן הַר אֶש) הוא
 יצירת המחבר, התוקף את השוקדים על דלתות תלמוד
 ומשנה. ביטוי מחודש זה התפשט ביותר, ובמאה הי"ב והי"ג
 משתמשים בו בצורתו המקורית רבנו תם ור' מרדכי בן הלל. מן
 המאה הי"ד נשתנה מרפיב אחד של הביטוי, ובמקום השם
 המקראי דעת החליפוהו האשכנזים השקודים על התלמוד
 בשם סברה הארמית־תלמודי השגור בפיהם, וגם נכנס
 לידיית, שנשתלבה בלשון לימודם: בּוֹיךְ־סברה.